

Landskap: Småland Upptecknat av: P.E. Sandgren
 Härad: Södra Möre. Adress: Påryd
 Socken: Karlslunda Berättat av: densamme
 Uppteckningsår: 1937 Född år 1853 i Karlslunda

Uppteckningen rör allmänna synpunkter om arbetsgillen.

LÄSMÖTESGILLEN. Läsmötesgillen var det största gillet som
 som förekom i församlingen. Det omfattade varje person
 med undantag av småbarn. Tiden för dessa möten började
 i oktober. Församlingen var indelad i rotar. Från
 predikstolen tillkännagavs vilken rote samt dag då
 folket från nämnda rote skulle samlas på uppgiven plats
 kl. 8 fm. , den präst och klockare var tillstädes.
 Bonden som samlingsplatsen var bestämd hos ~~vilken~~
 var utsatt av prästen vid kungörandet. Nämnda bonde
 fick då mycket att bestyra med. På de flesta ställen
 måste man anlita såväl snickare som målare för att få
 någelända allt i skapligt skick till prästen kom.

X en rote omfattade 5 1/2 byar

Förutom dessa bestyr skulle slaktas svin kalvar
o får, samt resa till staden efter ett ankare brännvin.
Brygning o bakning tillhödde kvinnorna, samt skurning o
tvätt. Då präst o folk voro samlade gjordes morgonbön ~~o~~
o en psalm sjöngs. Därefter ordnades folket i olika grupper,
bönder med sina hustrur och sina vuxna barn. Tillsammans med
präst o klockare voro de i det bästa rummet. Där bjöds kaffe
med jök, därefter ett mål mat som bestod av flere rätter.
Till efterrätt risgrynspankaka med lingonmos, Torpare o
arbetare anvisades till ett mindre rum eller drängstugan.
Denna avdelning fingo ej kaffe, endast en smörgås med ris-
grynspankaka till var o en. Efter frukost eller s. k. "dave"
började läsningen, det s. k. bättre folket, klockaren med de
andra o barn, alla förhödes i såväl innanläsning som utan-
läsning av katekesen. Var det någon äldre som ej klarade sig
i innanläsning blev han eller hon förelagd att på en månad
~~xxx~~ förbättra^{sig} sina kunskaper. Därefter måste han gå till
prästen o visa sina kunskaper. Kunde han då stava sig fram ~~något~~
något så när, fick han löfte om att gå till nattvarden,

Skriv endast på denna sida!

i annat fall blev han förbjuden därtill. Var det någon ~~man~~ bonde som ansågs sig vara för mer än de andra, så undslapp han läsningen i de flesta fallen. Vid dessa förhör lades kollekt till såväl präst som klockare. Vid 2-tiden upphörde läsningen, då förekom det stora målet som pågick till kl 6 att prata äta suppa o röka långpipa, ~~Bänt~~ kaffe o jök, sedan reste präst o klockare hem. Därefter kom speleman med sin fiol, då vidtog att leka o dansa samt suppa för natten.

Vid alla fäster i gillen som förekom var ~~alltid~~ i de flesta fall samme spelman. Denne gick under namnet Jynkel eller Speljynkel. Han var känd i hela Häradet och var synnerligen populär ~~vid~~ överallt vid fäster o gillen.

Det sades att han spelade en dans som hette älvadansen men sällan fingo de honom att spela den, hände det någon gång, blevo ungdomarna som besatta. De kunde ^{ej} styra sig, utan kastade sig på golvet eller marken o sparkade som besatta. Det är nu 50 år sedan Jynkel dog. Det sades att fiolen som hängde över hans säng vid hans död, spelade älsadansen. Inom parentes kan nämnas att Jynkels hustru var

kusin med framlidne Biskop Rundgren

~~kusin med framlidne~~ Skriv endast på denna sida!

~~Kirkeherredets fraendelose vildskovsforordning~~*Svar.*
Karlshunden.
Vargskallen.

Då det var fråga om skalljakt på varg lystes det på i kyrkan att folket från flera byar skulle samlas på utsatt plats, försedda med varggarn o spjut. Då männen voro samlade utsågs en man att leda skallgången på det håll vargen senast hade sports. Alla garn från olika byar fastvirades till en längd, o varje ända bands fast vid ett stadigt träd, sedan utposterades varje man 30 å 40 alnar mellan varje, försedda med vargspjut. Då karlarna voro utställda på sina platser sköts ett skott av ordningsmannen som tillkännagav att kedjan skulle närma sig garnet. Denna stora manskedja närmade sig under rop o skrik ~~på~~ varggarnen. I de flesta fall blev bytet tagit. Efter en lycklig fångst samlades man hos den person som vargen ~~g~~ gjort skada för. Här försiggick sedan ett muntert lag med mat o brännvin in på natten.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4

SLÄTTERGILLE.

Detta gille förekom ~~en~~ inom en by.

Då talade vid sina närmaste om de ville komma o hjälpa till med slättern. Hos den bonde som slättern skulle försiggå måste moran i huset stiga upp kl.3 på morgonen. Kl.4 kom slätterkarlarna, då skulle bordet vara dukat i vardagsrummet. trots en del av barnen lågo o sovo i de stora väggfasta sängarna. Frukosten bestod av smörgås samt stora skivor av risgrynspankaka och tvänne stora supar brännvin. Härefter vidtogs slipningen. Kl.8 var det daver , andra målet, stekt fläsk potatis mjöldoppa äpplavälling o grynpänkaka , 4 supar på man. Kl. 12 var det middag, den bestod av kokt kött potatis bruna böner o fläsk. Till supsmat var det locknad mjölk, ytter liggare 2 supar pr. man, hembryggt dricka efter behag. Därefter 2 eller 3 stora spann dricka bars ned till slättern, samt en timmes middagsrast. Kl.4. kom matmoran o pigan med merafton, som bestod av smörgås o pannkaka ett kvarter söt mjölk på man o en sup kl.6 upphörde slänningen därefter vidtogs att äta o supa , Därefter kraftmätning i

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

5

brottning, wesa mæster dra fingerkrok lyfta Kjärveds-
rot draga kattstrup o bryta arm. Dans o lek började när
så fort spelman infann sig.

BRYTGILLE.

Då linet i bastststugan var tort sändes bud till
de i närheten, som ånsågs vara kunniga i linbråtning. Varje
man medförde sin egen bråta, samlingen var vid baststugan
kl. 4 e.m. Baststugan var så byggd, att ett tak utgiök 6 alnar
utanför själva stugan, detta tak vilade på sparrar och stolpar
Under detta tak försigick bråtningen. Linet måste vara
varmt under arbetet, en man uttog linkärven från bast-
stugan, fördelade den i de storlekar, som ånsågs bliva varje
bråtmans ^hangrepp. Då manskapet var samlat före bråtning-
en, då kom husmodern med kaffe och kakor, husfadern medförde
brännvinsförrådet. Här dracks kaffejökar för hela brällag-
et, till detsamma blev uppmuntrab. Bråtorna smälde högt,
och det gällde att få den finaste bråten såväl fortast
som bäst. Efter bråtningens slut tog var och en sin bråte
på ryggen för att samlas hos ägaren till linet. Där var

Blad 7. då ett framdukat bord att slå sig ned omkring, äta och suppa

Smål. tills sent på kvällen. Efter bordets avdukning började

Karlskunda sn. leken med dans och folklekar in på natten. Under leken

bjöds kaffe och kakor, brytgitillet var härmed avslutat.

SKÄTTEGILLE.

Dagen efter brätgitillet måste skättegillet försigå. Till detta arbete samlades kvinnor från torpare och backstugusittare, dessa infunno sig hos bonden, som haft brätöl, dagen förrut. Kl. 6 f.m. samlades gummorna på gården. Som det var mycket mat över sen föregående kallas var det till att äta och dricka kaffe. Gummorna samlades vid brätstugan, skättestolar medhavdes och arbetet varade för dagen. Mat och kaffe tillfördes till baststugan. På kvällen blev det stormål av det som fanns, samt ^{en} tolock och några kakor var dagens avlöning.

BYKGILLE.

Som storbyk förekom endast 2 gånger om året så var det mycket vanligt att dottern eller pigan för den stora byken kallade några av sina vänner till hjälp här-

vid. Fanns fästman till någon av dessa var han först bjuden. Här samlades ungdom, såväl flickor som pojkar vid dessa gillan. Här förekom ej någon mat, endast kaffe med kakor karameller och hembrygt öl. Pojkarnas arbete var, att ösa lutten från på byken från grytan och passa elden under dem samma. Under bykningen dansades och lektes utanför huset, all bykning försigick under natten. En fiolspelman var alltid närvarande vid bykgillet, förutom kaffe och jökar skulle spelmannen ha tio öre av varje person, som avlöning. Vid 5-tiden på morgonen skildes man åt, och var och en gick till sina dagliga sysslor.

TAKLAGSÖL.

Då ett hus var uppbyggt och färdigt till täckning var alltid en stång rest vid ryggåsen, i vilken en grön krans var fastbunden. Denna stång och krans voro tecken på att spanten var rest och taket färdigt för täckning. Då ~~var~~ *had* man tillsammans några vännar till hjälp härmed. I de flesta fall bestod taken då av brädsvall, näver och torv. Näver och torv lågo hemforslade i stora stackar invid husen.

*Jurid.
Karlshanda
Sm.*

Först upplades en sparre en s.k. mulås vilken kvarhöll torven nedtill. På svallen utbreddes ett lager näver nere vid mulåsen, på denna näver lades ett lager torv med gräs- sidan nedåt, härmed fortfors med näver och torv upp till ryggåsen. Vid denna taktäckning fordrades mycket manskap till hjälp. Någon betalning vid taköl var ej frågan om, endast mat och brännvin. Under arbetet på taket var man försiktig med esupandet, men efter dagens slut tog man det ågen. Då söps och åts och brottades, drogs fingerkrok m. fl. lekar. Och taket på huset var då täckt.

INRÄTTNINGSÖL VID EN TJÄRDAL.

*Smål.
Karlshanda su.*

För längre tid sedan tillverkades här trätjära i tjärdalar. (Jag kunde beskriva huru en tjärdal byggdes men här ej utrymme härför, jag vill nu blott omnämna hur en inrättning försigår vid en dal) Tjärveden till en dal är mycket småhuggen, uppstaplad i många rader omkrink dalen. 3 alnar i höjd, omkt. 100 alnar i längd. Nå inplockning i dalen av denna vedmängd på en dag fordras mycket manskap. Alltså hopsamlades omkr. 20-30 man om dalen är stor. Dessa män

Blad 10.

infunno sig vid 6-tiden på förmiddagen. Då först blev det kaffejökar med dopp, härefter började arbetet att bära ved till dalmästaren som är kunnig att insätta veden på rätt sätt i dalen. All veden sättes i lutande ställning innåt dalbot-
 tnen. Kl. 10 är det frukost eller s.k. dave. Som bonden möjlig-
 har lång väg till dalen måste all mat och dryck köras dit med skjuss. Skall det bjudas varmmat, eldas vid en sten i närheten, kaffet kokes även där. Kl. 1 är det måddag, mycket mat och brännvin fordras härtill. En kalv brukar slaktas för-
 utom fläsk och höns samt 5 kannor brännvin. Då dalen är fullplockad av ved är den pyramidformig, över veden täckes noga med granris, över riset påskottas ett tjockt lager av torv och jord. Efter avslutning är det åter mat och bränn-
 vin. I kvällen komma flickor till dalen till dansgille-
 medhavande en spelman med fiol. Dans och lek försigå på natten så att jorden ryker om dem. Spelmannen betalas geme-
 samt.

OSTGILLE.

Då det förr var fråga om prästosten, var det mycket

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sätt i d

10

vanligt att kvinnorna i flera byar kommo överens om ett ystgille vilket förlades hos kyrkvårdsmoran eller hos någon annan framst-ående kvinna. Detta beslut fattades vid ett kaffegille. Dagen för ystningens verkställande. Denna dag kommo mjölkgummorna till platsen del gående dels åkande med mycket mjölk. 3-4 stora kopparkittlar fylldes. Löpe tillsattes, mjölken värmdes och ost gorgarna fylldes. det kunde bli ända till 6-8 stora ostar. Hos moran där ostmötet hölls bjöds på kaffe tvenne gånger under arbetet samt ett glas vin vid avskedet. Av vasslan kokades vasselgröb det övriga blev svinmat. En månad efter ystningen reste gumman till prästen med ostarna. Där blev hon väl emottagen emottagen, blev införd i finaste rummet och väl trakterad. Här redogjordes om ~~alla~~ som lämnat mjölk till ystningen, vilket antecknandes. En tid efter blevo de antecknande inbjudna till prädtgården täll stor fröjd för dessa. I samma förhållande tillgick yste till klockaren.

SMEDENS OSTGILLE.

Det var en sed att ämen bysmeden skulle ha en

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

11

julost. De mjölkbud som anlände till smeden voro endast bönderna själva. I de flesta fall kommo de körande och medhavde stora mjölkspann. Matförrådet hos smeden var mycket sparsamt, men brännvin och kaffe så mycket rikligare. Det var till att supa och jöka hela dagen under prat och diskussioner. På hemresan blev det kappkörning och skrik längs vägarna. På vissa gårdar kom hästen hem utan körkarl, då var det för sonen eller drängen att ge sig ut att söka efter karlen, i ett dike eller på vägen. Men i de flesta fall var personen vid liv. Detta smedens ystgille var mycket vanligt en gång om året.

GUMMORNAS YSTGILLE.

Då julostarna skola göras var vanligt att säga till grannkvinnorna runtomkring att byta mjölk med samma mått igen, då de skola göra sina julostar. Genom dett byte kunde det bliva 506 ystgille i en och samma by. Där bjöds endast på kaffe och bröd samt prat ~~xi~~ oändlighet. Om gubben och barnen. grisa, kor och kalvar och får med lamm samt andra dåligas ställning, men kaffe först och sist.

Skriv endast på denna sida!

ARBETARENS KAFFEGILLE.

Suël.
Karlskrona
su,

Även en fattig arbetare kunde få hjälp till körningsgille. Då arbetaren under året arbetat för olika bönder fråga han dem om ett lass ved på hösten. Även om att få ploch ihop avfall ifrån skogen, vilket alltid beviljades. Sedan utsättes en dag då bönderna skola komma till honom medhavande var sina vedlass samt härefter köra till skogen efter det hopplockade avfallet. Härefter bjuds på kaffe en rågbulle och några st. kaffejök. Sedan har arbetaren ved för vintern. Det är ockdå ett ~~gille~~ ^{gille}.

POTATIEGILLE.

Vid upptagning av potatis samlade man mest ungdom härtill. Ca 10-15 ungdomar, bonden körde upp potatisen med åder, plockarna, försedda med varsin kratta, i varje fåra samt en korg till stora och en korg för mindre potatis. Med kraftan uppsöktes de dolda potatisen. Avbetalningen var mat för dagen samt en skäppa potatiser. Efter arbetes slut ställde man till lekar av olika slag.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

13

Beviljat

SPINNINGSGILLE.

Då bonden skördade mycket lin något år, hann ej de egna kvinnorna att spinna allt på året. Då måste an-
 litas hjälp härtill, de bästa spinnerskorna bads då komma
 tillgården medtagande sina spinnrockar, här kunna var 5, 6
 st i vardagsrummet under ett väldigt subtr så länge dagen
 räckte, då de fingo gå hem, ty vid eldäjus fingo de ej plats
 flera än husmodern och pigan eiller dottern om sådan fans
 Spinningen vid eldslyset upphörde kl. 8. Påbötjade på
 morgonen kl. 6 spinningen. Kl. 8 infann sig legkvinnorna
 vid kaffebordet, samt fortsatte med spinningen med undan-
 tag av måltiderna till skymningen. Till avlöning var
 kost samt en tolock för varje dag. Sista dagen tillstäl-
 ldes extra måltid. med kaffe och dopp. Och bonden hade sitt
 lin i garn för ~~blekning~~ ^{urligt} och bykning till våren.

GÅSPLOCKNINGSGILLE.

Åtta dagar före Märten, då gäsungarna slaktades
 tillställdes gåsplockning. ^{urligt} Var gåsantalet blevo plock-
 ningarnas antal herefter. Det ansågs att två gäss skulle

Skriv endast på denna sida!

*små
kvarter
m.*

Blad 15. plockas av varje person, även svedning skulle försigå. Allt arbete utfördes på kvällen, efter slutat arbete blev det mat och kaffe, härefter blev det lek och dans under ledning av en spelman. Av gäsblodet koktes palt. Gässen såldes i staden förutom en som man behöll själva till måttensdagen, endast ungarna slaktades. De gamla voro mera pålitliga till till avel. En gås kan leva i 20 år och är mycket fruktsam.

LÖVGILLE.

5 Lövgille är av två slag. Det första är på våren i maj månad, då ris och grenar på ångar och slåttrar måste räffas bort. Härtill användes många kvinnor. avlöningen härför var 50 öre per dag med egen kost, samt kaffe efter arbetets slut. Efter avslutning av all lövräfsning skulle varje lövhög uppbrännas, under denna eldning företogs dans och lekar tills sent på kvällen.

Det andra lövgillet företogs på förhösten, medan träden ännu voro gröna. Då avkvistades smågrenar från björk och ask Detta var avsett till vinterföda åt fåren. En man fällde omkring träden och kvinnorna avhöggo kvistarna, band

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

15

ihop dem till kärvar. Dessa upphängdes på trädgrenar till torkning. Efter torkningen bars de tillsammans i en hög emellan tvenne träd. Detta arbete kallades för att lägga lövet i en lövgälle, vilken forslades hem på vinter till Kvinnorna hade fri kost för dagen samt 25 öre i avlöning.

Kvastgille I April månad var vanligt att kvastar och viskargjordas för ett par år framåt, till detta arbete lads torparnas och backstugesittarnas hustrur till hjälp, en viss dag utsattes då kvastgillet skulle försigå. Till kvastar användes björkris vilket var nedhugget under vintern var hemforslat, om kring sjutio o åttio kvastar skulle göras, en del stora till ladugården med in slagna käppar till skafthandtag, de övriga mindre till in rummen, även gjordes små vispar, och viskor, till klädborstning. riset till dessa vispar och viskor voro barken avskaled, för skurning på golven gjordes breda viskor av granris på vilka barren eller gräen var av fallen, då kvinnorna voro samlade bjöds på frokost, bestående av smörgås potatis stekt fläsk, mjöldoppa, mjölk, dricka.

Arbetet började klockan sex förmidagen arbetsstyrkan utgjordes av fem eller sex kvinnor middagen åts klockan tolv den bestod av kokt fläsk och brunaböner råskalade potatis mjölkvälling till suppmat samt risgrynspnkaka och hembrykt öl. Merafton klockan sex bestod av smörgåsar spekfläsk kaffe och kakor. Avlöning för dagen var en kaka bröd en bit fläsk och tjugofem öre i pengar.

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folklivsforsk-

Jag vill särskilt påpeka, att måltider vid gillen och dyligt dukades på bordet med porslin, metalskedar, samt knivar, och gafflar. I vardagslag användes trätalrikar och träskedar ej några gafflar, knivarna voro hemsmidda mycket breda, efter maten torkades kniven av på byxorna

All suppmat åts medskedade, åts frändet stora fatet på bordet vid de här nu uppräknade fästerna.